

Jane Mounteney & Vibeke Johannessen

STIFTELSEN BERGENSKLINIKKENE
RAPPORT 2009

Skoleskulkundersøkelse 2008

En undersøkelse i Bergen kommune om 8., 9. og 10. klassinger og skolefravær

Forord

Kompetansesenter rus region vest Bergen ved Stiftelsen Bergensklinikkene får årlige oppdrag fra Helsedirektoratet. Fra 2007 ble det gjennom Rundskriv 1455, skissert en større nasjonal satsing innen tidlig intervensjon. Oppmerksomhet og arbeid innen tidlig intervensjon innebærer at en identifiserer et problemområde for så å kunne håndtere problemet på et tidlig tidspunkt, slik at det enten forsvinner eller begrenses.

I løpet av 2009 vil Helsedirektoratet forsterke fokus på området tidlig intervensjon og publiserer en veileder med tittelen «fra bekymring til handling». På området tidlig intervensjon, er skulkere en viktig gruppe å følge opp og forstå, med henblikk på å kunne utvikle selektive forebyggende intervensjoner. Skulkundersøkelsen ble gjennomført våren 2008 og utført med midler fra Helsedirektoratet.

Over flere år har kompetansesenteret samarbeidet nært med Utekontakten i Bergen, og forut for undersøkelsen utførte Utekontakten en kartlegging av skulkproblematikk. Denne kartleggingen var av vesentlig betydning i forarbeidet til skulkundersøkelsen. Både Bergen kommune og Bufetat godkjente gjennomføring av undersøkelsen og ga tilgang slik at en kunne rekruttere elever både fra skoler og institusjoner. Utekontakten har vært samarbeidspart både i planlegging og gjennomføring av undersøkelsen. Institutt for samfunnsmedisinske fag, Universitetet i Bergen, har også vært en partner i forbindelse med planlegging og utarbeiding av spørreskjema, samt publisering av resultatene i vitenskapelig tidsskrift.

Undersøkelsen gir oss kunnskap og innsikt i sosiale og helsemessige behov hos elever som skulker. Videre gir den kunnskap om årsaker og hyppighet til fravær, om sosiale- og familiemessige forhold, om holdninger og atferd relatert til rus og rusbruk.

Resultatene fra skulkundersøkelsen vil som en oppfølging, bli anvendt i samarbeid med Bergen kommune. Samarbeidet vil ha til hensikt å synliggjøre god praksis og forsterke innsatser med hensyn til oppfølging blant elever i ungdomskolealder som har en skoleskulkhistorie. Med utgangspunkt i skulkundersøkelsen har en og fått kunnskap som kan legge til rette for kjønns spesifikke innsatser. I nært samarbeid med utvalgte skoler vil en arbeide med rutiner omkring skulk, etablere ulike tiltak og styrke kompetanse på området.

Kompetansesenteret vil spesielt takke elever som deltok i undersøkelsen, ungdomsskoler i Bergen, Utekontakten i Bergen, og New Page prosjektet.

Vibeke Johannessen
Bergen, mars 2009

Innhold

Bakgrunn / 4

- Definisjoner
- Forekomst av skulking
- Formålet med undersøkelsen
- Målgruppe
- Tidsplan
- Mandat

Metode / 5

- Spørreskjema
- Rekruttering av elever
- Støtteperson
- Undersøkelsens begrensninger

Resultater / 8

- Utvalget
- Ulegitimert fravær/skulk
- Hovedgrunn for ulegitimert fravær / skulk
- Hvor er elevene når de ikke er på skolen?
- Hva gjør de når de skulker?
- Skole
- Konsentrasjon, lesing og skriving
- Undervisning om rusmidler
- Fritid
- Helse
- Røyking
- Alkohol
- Bruk av medisiner uten å ha resept
- Andre illegale rusmidler eller stoffer
- Kontakt med hjelpeapparatet

Sammendrag og konklusjoner / 15

Referanser / 16

Bergen skoleskulkundersøkelse 2008

Bakgrunn

Mange undersøkelser om ungdom fokuserer på barn i skolen, men til enhver tid kan så mange som 10 % av elevene være fraværende. De omfattes dermed ikke av slike undersøkelser. Av disse elevene er det kanskje 2 til 5 % som er ungdommer som har ulegitimert skolefravær, eller som skulker. Det er kjent at skoleskulkere ofte har andre sosiale, psykiske, lærings- og atferdsmessige problemer. Det er større sjanse for at de drikker før de fyller 18, at de misbruker rusmidler, at de utfører kriminelle handlinger osv. For en gruppe ungdommer er skulking første skritt i en utvikling som fører til skolefracfall.

I vår tid, der det legges stor vekt på tidlig intervensjon, er skulkere en viktig gruppe å følge opp og forstå med hensyn til utviklingen av forebyggende intervensjon. Vi har rimelig gode data om sosial atferd, helse og rusmisbruk blant skoleelever (Hibell et al 2004; Hegna 2005; Iversen et al 2008) men vi vet lite om atferd og behov hos de som ikke er på skolen når slike undersøkelser utføres. En nøkkelrolle for denne undersøkelsen har vært å skaffe utfyllende og sammenliknbare data til de eksisterende ordinære undersøkelsene. Dette er oppnådd ved å bruke et spørreskjema med spørsmål fra blant annet Bergensundersøkelsen «Ungdom og rusmidler i Bergen 2008» (Iversen ibid) og den europeiske skoleundersøkelsen ESPAD (Hibell ibid).

Vi har et svært godt grunnlag for denne undersøkelsen i form av et prosjekt om skulking utført av Utekontakten i Bergen i 2006–2007 med veiledning fra kompetansesenteret ved Stiftelsen Bergensklinikkene (Utekontakten i Bergen 2007). Dette prosjektet fokuserte på skolesystemet i Bergen som helhet, men omfattet også en litteraturgjennomgang, feltarbeid og intervjuer med ungdommer på ungdomsskoletrinnet som skulket skolen. Dette prosjektet viste blant annet at «skulkerne» som ble intervjuet, allerede var i kontakt med en lang rekke hjelpe- og kontrollinstanser som

barnevernet, politiet, offentlige fritidstilbud m.m. I tillegg viste det at en oppsøkende instans som Utekontakten har god tilgang til skoleskulkerne og kan fungere som døråpner ved kontakt med denne ungdomsgruppen.

Definisjoner

Utekontaktens prosjektrapport så nærmere på det omfattende begrepsapparatet som brukes rundt skoleskulk. Den viste til flere begreper og tilhørende definisjoner som blir brukt for å beskrive skolefravær, blant annet skoleskulk, skolefobi, psykonevrotisk skoleskulk, skolevegring og skolevegringsatferd. Kearney og Silverman (1996:345) bruker begrepet skolevegringsatferd og definerer det som «barns vegring mot oppmøte på skolen, eller mot å skulle oppholde seg på skolen en hel dag». Denne definisjonen tar i større grad hensyn til de mange og sammensatte årsaksforklaringene til skolefravær. Den inkluderer barn og ungdom som har problemer med fremmøte på skolen, uavhengig av årsak eller mønster i fraværet. For å differensiere skoleskulk fra det som i dag ofte omtales som skolevegring, legger vi i denne sammenheng følgende til grunn:

Med skolevegring menes «vansker med å møte på skole som følge av emosjonelt ubehag» (King og Bernstein 2001:197).

Med skoleskulk menes ugyldig fravær der årsaken peker i retning av atferdsvansker, men det trenger ikke å foreligge psykiske vansker (Berg et al 1993).

I denne rapporten brukes begrepene skoleskulk og ulegitimert fravær, vel vitende om at årsakene til fraværet ofte er flere og sammensatte.

Forekomst av skulking

Resultatene fra undersøkelsen «Ung i Norge» i 2002 viste at 67 % av elevene mellom 13 og 19 år hadde skulket det siste året. 36 % hadde skulket 1–5 ganger det siste året, mens 15 % hadde skulket mer enn 5 ganger (Hegna 2005, Øia 2007).

En undersøkelse blant elever på 10. trinn i Bergen (2002) fant at 43 % av elevene hadde hatt ugyldig fravær. 13 % hadde gått glipp av noen få skoletimer, 13 % av noen få skoledager, mens 10 % hadde gått glipp av 10 dager eller mer (Nævdal 2002).

«Ung i Norge»-undersøkelsen fra 2002 viste at 9 % flere jenter enn gutter hadde skulket i foregående skoleår. I Norge er det dog lite kjønnsforskjeller på ungdomsskoletrinnet, mens jenter skulker mer på videregående (Hegna 2005).

Bergensundersøkelsen 2008 viste at ca. 11 % av elevene var fraværende fra skolen den dagen undersøkelsen ble foretatt (Iversen et al 2008).

I Bergensundersøkelsen svarte 40 % av elevene på 10. trinn og 25 % av elevene på 8. trinn at de hadde skulket den siste måneden, som regel enkelttimer. Men 3 % på 10. trinn og 1 % på 8. trinn svarte at de hadde skulket 5 dager eller mer den siste måneden (Iversen *ibid*).

Formålet med undersøkelsen

Formålet med denne undersøkelsen er å gi bedre forståelse for og innsikt i de sosiale og helsemessige behovene til fraværende/skulkende elever på ungdomsskoletrinnet. Undersøkelsen fokuserer spesielt på årsakene og hyppigheten til fraværet, sosiale forhold og familieforhold, forståelse, holdninger og atferd i forhold til alkohol- og rusbruk samt kontakt med hjelpeapparatet.

Målgruppe

Undersøkelsen fokuserer på ungdommer mellom 13 og 16 år med tidligere fravær og/eller som det var kjent hadde hatt fravær – ca. 5 dager / 30 timer eller mer de siste seks månedene – uten tillatelse fra foreldre/foresatte.

Tidsplan

Planleggingen av undersøkelsen startet i september 2007. Informasjon til og seminarer for støttepersonene fant sted fra februar til april 2008. Gjennomføring av undersøkelsen og utfylling av spørreskjemaene ble foretatt fra mai til juli 2008.

Mandat

Før undersøkelsen ble gjennomført, ble det innhentet støtte og et skriftlig mandat fra Bergen kommune, byrådsavdeling som har ansvar for ungdomstrinnet samt fra Bufetat, som har ansvar for barnevernsinstitusjoner i området. Det ble søkt om og innhentet tillatelse fra Datatilsynet, og undersøkelsen ble også godkjent av den regionale komiteen for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk.

Metode

Spørreskjema

Det ble utviklet et standardisert, semi-strukturert spørreskjema for undersøkelsen. Skjemaet omfattet kjernesporsmål hentet fra undersøkelsen «Ungdom og rusmidler i Bergen 2008» (Iversen et al 2008). I tillegg er det spørsmål fra ESPAD-undersøkelsen (Hibell et al 2004), samt fra NOVAs skoleundersøkelse (Hegna 2005), «Ung i Bergen»-undersøkelsen (Nævdal 2002) og HEVAS (Samdal et al 2008). Det er også spørsmål om skulking som ble utviklet spesielt for denne undersøkelsen. I tillegg ble det lagt til to spørsmål om skulkefrekvens i «Ungdom og rusmidler i Bergen»-undersøkelsen. Spørreskjemaet ble testet under en pilotundersøkelse med en liten gruppe ungdommer, og det førte til at skjemaet ble forkortet og rekkefølgen på spørsmålene endret.

Rekruttering av elever

Skoleskulkere er per definisjon en ungdomsgruppe det er vanskelig å nå, og som ofte utelates i undersøkelser som rettes mot ungdommer i det ordinære skolesystemet. Det ble derfor bestemt å velge et målrettet utvalg, med mål om å skaffe et høyest mulig antall elever som hadde skulket. Inklusjonskriteriene for

rekruttering var elever mellom 13 og 16 år som enten hadde mye tidligere ulegitimert fravær, eller som man visste hadde fravær fra ungdomsskolen på minst 5 dager eller 30 timer i løpet av de siste seks månedene uten godkjenning fra foreldre eller foresatte. Utvalget ble rekruttert og spørreskjemaene fylt ut mellom mars og juli 2008.

Rekrutteringsstrategien fokuserte på fire forskjellige områder:

- Via ordinære skoler og spesialskoler
- Via barnevernsinstitusjoner
- Via oppsøkende arbeid
- Via frivillige tjenester

Det ble sendt ut et brev til rektorer med informasjon om undersøkelsen, der man ba om samarbeid med skolene. En representant fra hver skole ble invitert til å delta på et informasjonsmøte om undersøkelsen, der man også diskuterte hvordan den skulle utføres, og ga tilbakemeldinger på utkastet til spørreskjema. To av disse informasjonsmøtene ble ledet av ansatte på kompetansesenteret. Skolene som deltok, ble bedt om å sende ut et brev til foreldre, finne frem til relevante elever, invitere elevene til å delta og bestemme tid og sted for utfylling av spørreskjemaet med tilstedeværelse fra en støtteperson.

Alle skolene som deltok, fikk et brev som skulle sendes hjem til foreldrene med elever i aldersgruppen. Brevet inneholdt opplysninger om undersøkelsen rettet mot både elevene og foreldrene. Skolene som brukte det interaktive Internett-systemet «it's learning» la også ut informasjon om undersøkelsen på nettstedet sitt. Foreldrene ble bedt om å informere skolen skriftlig innen to uker dersom de ikke ønsket at barnet deres skulle delta i undersøkelsen. Denne formen for passivt samtykke gjorde det mulig for foreldrene å ta barnet ut av rekrutteringsgruppen uten at bestemte familier ble stigmatisert. Utvalgte elever (der foreldrene ikke hadde nektet å delta i undersøkelsen) ble deretter invitert til å delta i undersøkelsen ved å gi sitt eget samtykke.

Barnevernsinstitusjoner fikk tilsendt et brev med forespørsel om samarbeid. Ansatte ved

kompetansesenteret fulgte opp brevet med enkeltinstitusjoner og ba dem rekruttere relevante ungdommer for deltakelse i undersøkelsen. Den ansatte fulgte så opp dette, avtalte tid og sted med ungdommen og fungerte som støtteperson ved utfylling av spørreskjemaet.

Et team feltarbeidere fra Utekontakten deltok på et informasjonsmøte der de diskuterte en strategi for rekruttering av unge skulkere fra gata og ga tilbakemeldinger på utkastet til spørreskjema. Elevene som ble rekruttert via Utekontakten, ga sitt eget samtykke til deltakelse.

En viktig aktør fra frivillige tjenester, som gir støttetjenester for utsatt ungdom, gikk også inn i samarbeidet med undersøkelsen. De deltok på et informasjonsmøte og inviterte klienter fra ungdomsskolealder for å delta i undersøkelsen – disse elevene ga sitt eget samtykke til deltakelse. Ansatte fra den frivillige aktøren fungerte da som støttepersoner under utfylling av spørreskjemaet.

Alle ungdommene ble bedt om å gi sitt eget samtykke til deltakelse, og det ble gjort klart at deltakelsen var frivillig. Det ble gitt informasjon om formålet med undersøkelsen og organisasjonen som sto bak. Elevene ble forklart at spørreskjemaet ville forbli anonymt, og at ingen enkeltpersoner kunne identifiseres i rapporten om undersøkelsen. Etter råd fra Datatilsynet ble det ikke brukt noen form for personlig identifikasjon.

Støtteperson

Ettersom sannsynligheten for lese- og skrivevansker ble ansett for å være større hos elever som hadde skulket mye, enn hos andre elever, ble det bestemt at elevene skulle få en støtteperson når spørreskjemaet skulle fylles ut, for å bistå med eventuelle spørsmål elevene kunne ha når det gjaldt å forstå eller fylle ut skjemaet. Støttepersonene fikk jobben med å lese opp instruksene på forsiden av spørreskjemaet, sitte sammen med eleven mens han eller hun fylte ut spørreskjemaet, og samle inn skjemaet når det var ferdig utfyllt og eleven hadde lagt det i en lukket konvolutt. For å øke graden av

konfidensialitet ble skolen bedt om å foreslå en støtteperson som ikke var elevens kontaktlærer. Personer fra de oppsøkende og frivillige tjenestene ble bedt om å finne en støtteperson uten direkte saksbehandlingsansvar for eleven, og ansatte ved kompetansesenteret ble brukt som støttepersoner for elever ved barnevernsinstitusjoner.

Spørreskjemaet tok ca. 45 minutter å fylle ut. Elevene fylte enten ut skjemaet i enerom eller i en liten gruppe, med støtteperson til stede. Når elevene var ferdige med å fylle ut skjemaet, ble det lagt i en umerket, lukket konvolutt og levert til støttepersonen. Alle utfylte spørreskjemaer ble levert til en privat bedrift som arbeider med dataregistrering, og SPSS-filer ble returnert til forskningsteamet for analyse.

Undersøkelsens begrensninger

Denne undersøkelsen har et målrettet utvalg, og det er derfor ikke mulig å generalisere resultatene for å beskrive situasjonen for en større elevpopulasjon med skulkeproblemer. Bare 40 % av de inviterte ordinære skolene ønsket å delta i undersøkelsen. De som ga beskjed om at de ikke ønsket å delta, oppga enten at de ikke hadde noen skulkere, eller at de ikke hadde tid til å gjennomføre undersøkelsen. Undersøkelsen «Ungdom og rusmidler i Bergen» startet i løpet av de to siste ukene denne undersøkelsen ble gjennomført, så det er mulig at noen av skolene opplevde dette som en belastning. Når det gjelder byens to spesialskoler, deltok den ene, men ikke den andre. Det var interesse for undersøkelsen fra barnevernsinstitusjonene, men begrenset deltakelse. Ved rekruttering fra fire forskjellige arenaer, kunne elevene man ikke nådde pga at skolene deres ikke deltok, likevel rekrutteres gjennom oppsøkende kontakt utenfor skolen.

En ulempe med rekruttering fra forskjellige arenaer var mulighetene for dobbeltdeltakelse ettersom det ikke ble brukt noen form for personlig identifikasjon. Selv om dette ikke kunne utelukkes, var risikoen minimal da det ikke ble gitt noen form for belønning eller incitiv for utfylling av spørreskjemaet. Det var også en relativt tidkrevende affære; det var altså lite sannsynlig at noen ville ha interesse

av å fylle ut skjemaet to ganger. Én viktig tilbakemelding fra rekrutteringsteamet på gata var at de opplevde at ungdommer fra etniske minoriteter var mer villige til å delta enn etnisk norsk ungdom. Dermed er det mulig at disse er overrepresentert i utvalget.

De viktigste resultatene fra skulkundersøkelsen presenteres nedenfor, om mulig parallelt med sammenliknbare resultater fra «Ungdom og rusmidler i Bergen»-undersøkelsen (Iversen et al 2008) for å gi kontekst. Det er to viktige punkter å merke seg. En rekke skoler hadde elever som deltok i begge undersøkelsene, men det er lite sannsynlig at dette har signifikant påvirkning på resultatene. I enkelte tilfeller kan skulkundersøkelsen ses på som et forsterkende utvalg (n = 108) for den mye større ordinære undersøkelsen (n = 3721). En annen faktor er at selv om det mindre utvalget fra skulkeundersøkelsen omfatter elever fra 8., 9. og 10. trinn, omfatter den ordinære undersøkelsen kun elever fra 8. og 10. trinn. Med bakgrunn i det lave antallet elever i skulkutvalget, har vi valgt å ikke dele det opp i klassetrinn. For emner der det er mindre sannsynlig at det er noen aldersrelatert effekt, for eksempel bosituasjon, blir det gjort generelle sammenlikninger mellom de to populasjonene. For emner med en klar aldersrelatert faktor, som alkoholvaner, sammenliknes resultatene fra skulkgruppen med elevene i 10. trinn i den ordinære undersøkelsen. Vi antar at vi da har gjort en forsiktig sammenlikning, og at forskjellene kunne vært større om vi hadde sammenlignet 10. trinn skulk, mot 10. trinn ordinærelever.

Resultater

Utvalget

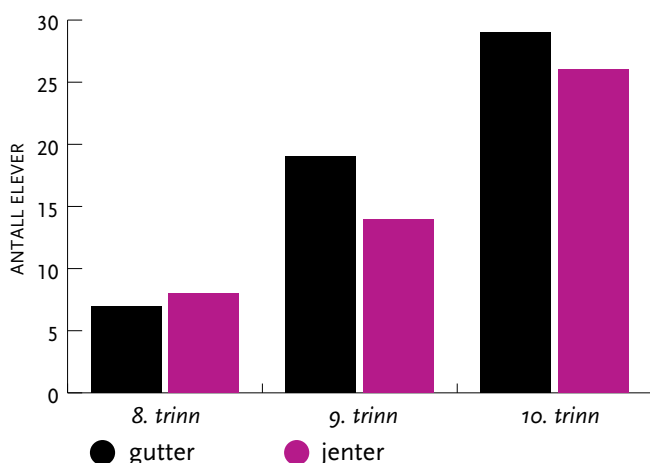
108 elever på 8., 9. og 10. klassetrinn fylte ut et semi-strukturert spørreskjema. Alle ungdommene som var rekruttert gjennom skoler og barnevernsinstitusjoner var utpekt som elever som hadde problemer med skulking (av lærere, rådgivere, sosionomer). Elevene som ble rekruttert av oppsøkende og frivillige tjenester, var selv enige i at de kunne kalles skulkere.

Av de 108 som svarte, var 53,5 % gutter og 46,5 % jenter. Litt over halvparten av de som svarte, var fra 10. trinn, de andre fra 8. og 9. trinn – se tabell 1 nedenfor.

TABELL 1: OPPDELING AV UTVALGET ETTER KLASSETRINN OG KJØNN – ANTALL ELEVER

	GUTTER	JENTER	TOTALT
10. trinn	29	26	55
9. trinn	19	14	33
8. trinn	9	8	17
Totalt	57	48	105¹ (100%)

FIGUR 1

80 % av elevene var født i Norge, 20 % i utlandet. 70 % opplevde seg selv som norske og 30 % som ikke-norske. 36 % hadde en far født utenfor Norge, og 22 % en mor født utenfor Norge. Med tanke på bosituasjon bodde 37 % med begge foreldrene (til sammenlikning 68 % i den ordinære skoleundersøkelsen), 48 % bodde sammen med én av foreldrene, 9 % på en institusjon eller hos fosterforeldre, mens 6 % oppga «annet». Det var en kjønnsforskjell i bosituasjon: 43 % av guttene og 31 % av jentene bodde sammen med begge foreldrene.

Ulegitimert fravær/skulk

Utvalget ble rekruttert på grunnlag av at de hadde fem eller flere dager ulegitimert fravær de siste seks månedene, eller hadde hatt mye ulegitimert fravær tidligere. Ungdommene ble selv bedt om å fortelle hvor mye ulegitimert fravær de hadde hatt de siste to ukene, den siste måneden og det siste året, se tabell 2, under.

Rapportert ulegitimert fravær de siste to ukene er høyere for jentene enn for guttene. Dobbel så mange jenter rapporterer om mer enn fem dagers fravær i perioden. Fraværnivåene ellers er relativt jevnt mellom kjønnene.

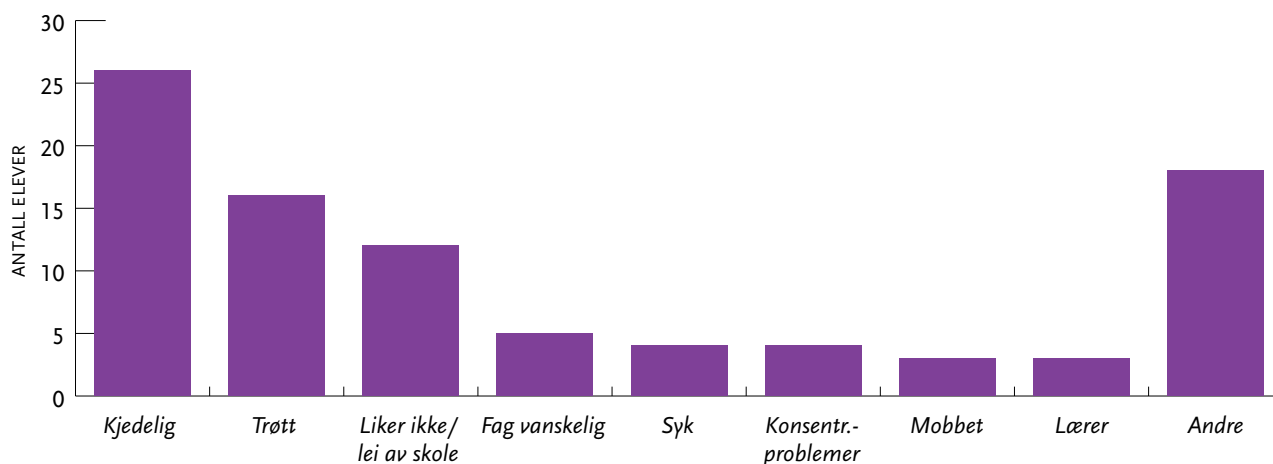
TABELL 2: PROSENTANDEL AV ELEVENES SELVRAPPORTERTE ULEGITIMERTE FRAVÆR ETTER KJØNN

	Mindre enn 5 dagers ulegitimert fravær			Mer enn 5 dagers ulegitimert fravær		
	TOTALT	GUTTER	JENTER	TOTALT	GUTTER	JENTER
Siste 2 uker	77 %	84 %	67 %	23 %	16 %	33 %
Siste måned	53 %	54 %	51 %	47 %	46 %	49 %
Siste år	32 %	33 %	31 %	68 %	67 %	69 %

TABELL 3: PROSENTANDEL AV SELVRAPPORTERT ULEGITIMERT FRAVÆR ETTER KLASSETRINN

	Mindre enn 5 dagers ulegitimert fravær			Mer enn 5 dagers ulegitimert fravær		
	8. TRINN	9. TRINN	10. TRINN	8. TRINN	9. TRINN	10. TRINN
Siste 2 uker	88 %	79 %	74 %	12 %	21 %	26 %
Siste måned	59 %	55 %	48 %	41 %	45 %	52 %
Siste år	35 %	25 %	35 %	65 %	75 %	65 %

FIGUR 2: HOVEDGRUNN TIL AT MAN SKULKER – ANTALL ELEVER

Totalt sett synes nivåene av ulegitimert fravær å øke med alder eller klassetrinn. Det eneste unntaket er et noe høyere rapportert nivå av fravær per år for elever på 9. trinn. Det var også en større gruppe som rapporterte om fravær som besto av enkelttimer heller enn hele dager (29 % av utvalget de siste to ukene og 22 % den siste måneden). 41 % av elevene svarte at det var spesielle fag de pleide å skulke. Fagene som ble mest nevnt, var matematikk (21 elever), engelsk og kroppsøving (11 elever hver), – se tabell 3.

Hovedgrunn for ulegitimert fravær / skulk

Elevene ble bedt om å skrive ned hovedgrunnene for ulegitimert fravær. Svarene ble kodet, og et sammendrag oppgis nedenfor. Den vanligste årsaken som ble oppgitt for skulking, var at skolen var kjedelig, etterfulgt av at de var trøtte, og at de ikke likte eller var lei av skolen (se figur 2).

Hvor er elevene når de ikke er på skolen?

Elevene ble spurt om hvor de pleide å være når de skulker skolen. De kunne oppgi flere svaralternativer. Det vanligste svaret var at de var hjemme, og dette ble oppgitt av halvparten av utvalget (49 %). 32 % svarte at de var i byen, 29 % at de var på andre deler av skolen, og 22 % at de var hjemme hos venner.

Hva gjør de når de skulker?

Elevene ble spurt om hva de gjør når de skulker, og kunne oppgi flere svaralternativer. 65 % svarte at de pleide å henge sammen med venner, 24 % at de var alene og 20 % at de spilte dataspill.

Skole

58 % av elevene svarte at de likte seg på skolen, mens 42 % svarte at de ikke likte seg. Bare 40 % svarte at de var fornøyd med egne skoleprestasjoner, mens 60 % ikke var fornøyd. Her var det ingen signifikante forskjeller mellom jenter og gutter. Elevene ble bedt om å svare på en rekke påstander om skolen og hvordan det er å gå på skolen. Her ser vi at 80 % svarer at de kjeder seg på skolen. 66 % svarer at de trives, mens 34 % trives dårlig. Det er interessant å merke seg at selv om 90 % av disse elevene ofte ikke gjør leksene sine, mener 75 % at det er viktig med gode karakterer. Jenter rapporterte oftere enn gutter at det var viktig å møte venner, at de kjedet seg på skolen, at de ble snakket til i timene fordi de forstyrret undervisningen, og at de trodde de kom til å få problemer med å skaffe seg arbeid senere, mens guttene oftere svarte at de grudde seg til å gå på skolen og at lærerne burde være strengere. (se tabell 4, neste side).

TABELL 4: PÅSTANDER OM SKOLEN OG HVORDAN DET ER Å GÅ PÅ SKOLEN

	STEMMER GODT	STEMMER DÅRLIG
Det hender ofte at jeg ikke har gjort leksene mine	90%	10%
Jeg kjeder meg på skolen	80%	20%
Å få gode karakterer er viktig	75%	25%
Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og gjøre de godt på skolen	68%	32%
Jeg trives på skolen	66%	34%
Jeg blir ofte snakket til i timene fordi jeg forstyrrer undervisningen	57%	43%
Det er altfor mye bråk og uro i timene	46%	54%
Lærerne burde vært strengere mot elever som bråker	39%	61%
Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid, selv om jeg tar utdanning	35%	65%
Når jeg vet noe i timen, prøver jeg å være blant de første til å rekke opp hånden	33%	67%
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen	31%	69%

Konsentrasjon, lesing og skriving

84 % av elevene rapporterte om et visst nivå av konsentrasjonsproblemer (78 % av guttene og 90 % av jentene). 48 % av jentene svarte at de hadde store konsentrasjonsproblemer, mens 28 % av guttene svarte det samme. Til sammen 53 % av elevene svarte at de hadde noe lese- eller skriveproblemer, uten betydelig forskjell mellom jenter og gutter. Av de som svarte at de hadde lese- og skriveproblemer, var det et mindretall (40 %) som svarte at de fikk hjelp med dette.

Da de ble spurt om planene sine etter ungdomsskolen, svarte 84 % av utvalget at de planla å fortsette på videregående, og her var det nokså likt for gutter og jenter. Det var imidlertid flere jenter (73 %) enn gutter (54 %) som svarte at de heller ville ha jobbet enn å gå på skolen dersom de kunne ha fått seg en jobb nå.

Undervisning om rusmidler

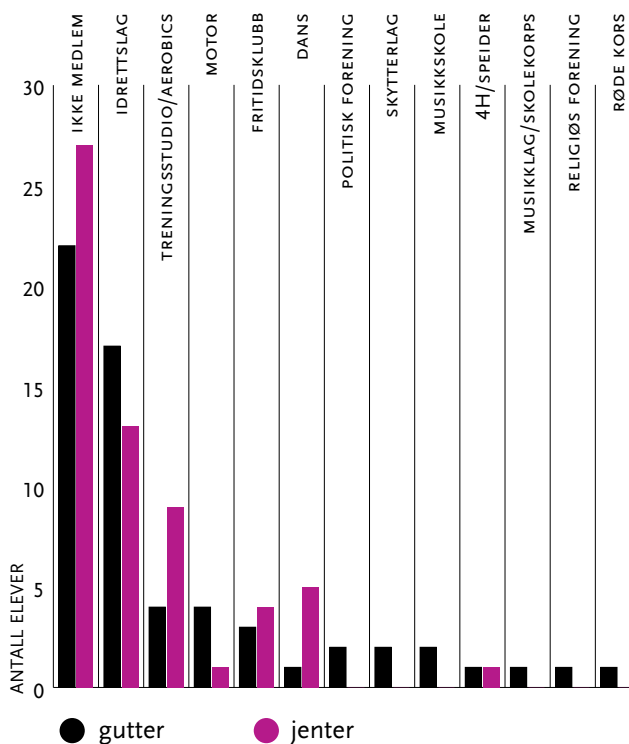
Litt under halvparten av utvalget (43 %) svarte at de hadde fått noe undervisning om rusmidler på skolen. Til sammenlikning var det 57 % fra den ordinære undersøkelsen som ga dette svaret på det samme spørsmålet. 46 % visste hvem Kjentmannen² deres var, og 18 % hadde hatt en eller annen form for kontakt med ham/henne.

Fritid

54 % av elevene var medlemmer av en forening eller lag på fritiden. Til sammenlikning var det 82 % av elevene i den ordinære undersøkelsen som svarte at de var medlem i noen form for fritidsaktivitet. Det var flere gutter (61 %) enn jenter (46 %) som var medlem. 28 % av elevene

svarte at de var medlemmer av et idrettslag, 12 % drev med trening /aerobics, 7 % drev med dans, og 7 % svarte at de var medlemmer av en fritidsklubb, se figur 3.

FIGUR 3: DELTAKELSE I FRITIDSAKTIVITET ETTER KJØNN

44 % av elevene svarte at de brukte 6-7 kvelder i uken sammen med venner, mens det i den andre enden av spekteret var 9 % som bare var sammen med venner én kveld eller sjeldnere. De fleste (59 %) sa at de hadde avtaler med foreldrene om når de skulle komme hjem, men 40 % svarte at de bare hadde avtaler noen ganger, eller at de kom hjem når de ville. 53 %

av elevene svarte at de hadde vært på fest fem eller flere ganger den siste måneden uten at noen voksne var til stede.

Helse

69 % av elevene opplevde sin egen helse som god og 31 % som ikke særlig god, uten noen større forskjeller mellom gutter (72 %) og jenter (66 %). Til sammen 28 % svarte at de var lykkelige, 47 % at de var ok, og 25 % at de ikke var særlig lykkelige. Det var flere jenter enn gutter som svarte at de ikke var lykkelige, henholdsvis 37 og 14 %. Elevene ble spurt om hvorvidt en rekke utsagn om angst og depresjon var relevante for dem. Resultatene er vist i tabell 5 nedenfor og viser høye forekomster generelt, spesielt i forhold til søvnproblemer, følelser av håpløshet og at alt er et slit. Jenter rapporterte om flere helseplager enn gutter.

Røyking

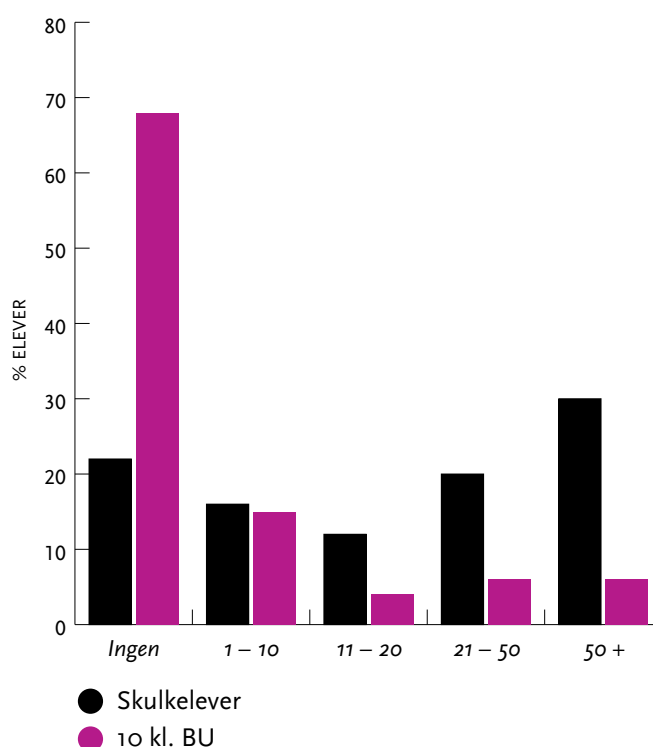
81 % av elevene i undersøkelsen svarte at de hadde røykt sigaretter – 76 % av guttene og 87 % av jentene. 24 % av utvalget var under 10 år første gang. 57 % svarte at de røyker hver dag, uten forskjell mellom gutter og jenter. Som svar på hvor mange sigaretter de hadde røykt den siste uken, oppga 22 % at de ikke røykte, 16 % oppga at de hadde røykt 1–10 sigaretter, 12 % oppga 11–20, 20 % oppga 21–50, mens 30 % røykte 50 eller mer.

Her var det liten forskjell mellom jenter og gutter. Disse resultatene er mye høyere enn

fra Bergensundersøkelsen (BU) – se sammenlikning med antall sigaretter som ble røykt av elever på 10. trinn i Bergensundersøkelsen i figur 4.

41 % av elevene svarte at de hadde brukt snus – 47 % av jentene og 36 % av guttene. 22 % av elevene svarte at de brukte snus daglig. Til sammenlikning svarte 26 % av elevene på 10. trinn i Bergensundersøkelsen at de hadde brukt snus; 13 % av dem svarte at de brukte det daglig.

FIGUR 4: ANTALL SIGARETTER RØYKT SISTE UKE

TABELL 5: HELSEPROBLEMER - % ELEVER GANSKE MYE ELLER VELDIG PLAGET – ETTER KJØNN

	TOTAL %	GUTTER %	JENTER %
Søvnproblemer	45	38	52
Følelse av at alt er et slit	45	30	61
Følelse av håpløshet med tanke på fremtiden	43	32	53
Matthet eller svimmelhet	34	24	45
Nedtrykt, tungsindig (trist)	33	17	50
Følelse av å være unyttig, lite verd	30	15	48
Lett for å klandre deg selv	29	15	44
Føler deg anspent eller oppjaget	29	25	32
Føler deg redd eller engstelig	17	7	28
Plutselig frykt uten grunn	16	7	27

Alkohol

76 % av elevene hadde drukket alkohol (71 % av guttene og 82 % av jentene), mens 24 % aldri hadde drukket alkohol. 71 % svarte at de hadde drukket alkohol det siste året. Når det gjelder hvor gamle de var da de drakk sin første alkoholenhet³, svarte 7 % av utvalget at de var under 10 år.

Den vanligste typen alkohol som ble drukket, var øl, og 44 % av de som hadde drukket alkohol, svarte dette. Øl ble etterfulgt av rusbrus/cider (23 %) og brennevin (15 %). Øl var mest vanlig blant gutter og rusbrus/cider blant jenter. Forekomsten av øldriking var hyppigere blant de skulkende elever som hadde prøvd alkohol, enn blant ungdommer på 10. trinn i BU – se figur 5.

Som en oppsummering kan det nevnes at av de elevene som noen gang hadde drukket alkohol, svarte 32 % at de drakk øl minst én gang i uken, 18 % at de drakk brennevin minst én gang i uken, og 13 % at de drakk rusbrus/cider minst én gang i uken.

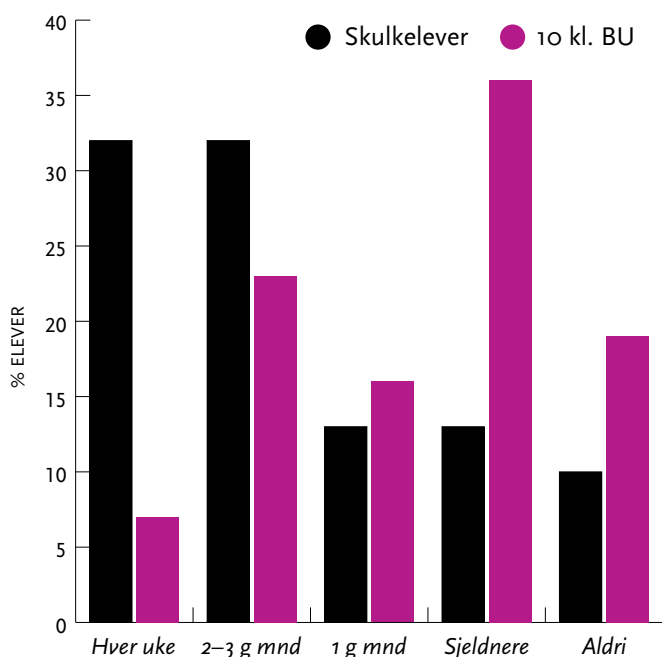
Elevene ble spurt om hvor mye de hadde drukket siste gang de drakk alkohol. 56 % svarte at de hadde drukket 6 flasker (2 liter) øl eller mer, 36 % drakk 6 flasker rusbrus eller mer, og 28 % drakk 6 drinker eller mer (brennevin). Guttene hadde det største forbruket av alle typer alkohol. Elevene som skulket hadde høyere konsum siste gang de drakk alkohol, sammenliknet med elever fra 10. trinn i Bergensundersøkelsen, se figur 6 nedenfor.

65 % av alle elever sa at de hadde vært beruset, noe som tilsvarer 92 % av alle elevene som noen gang hadde drukket alkohol. 37 % sa at de hadde vært tydelig beruset mer enn ti ganger de siste seks månedene, og det var nokså like tall for gutter og jenter.

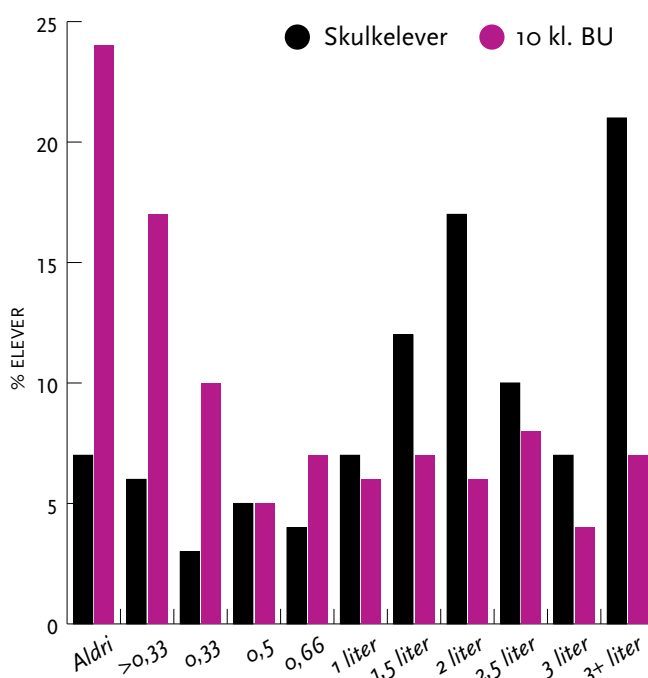
Alkoholrelaterte vansker

Elevene ble spurt om de hadde opplevd noen vansker fordi de hadde drukket alkohol. Se tabell 6. På nesten alle områder hadde jentene høyere forekomster av vansker enn guttene.

FIGUR 5: HVOR OFTE DRIKKER DU ØL?

FIGUR 6: ØL – HVOR MYE DRAKK DU SISTE GANG? (I LITER)

Bruk av medisiner uten å ha resept

Elevene ble spurt om misbruk av en rekke reseptpliktige legemidler, både eget forbruk og forbruk som de kjente til blant andre, se tabell 7 nedenfor. 39 % av elevene svarte at de kjente noen som brukte benzodiazepiner som Valium og Vival, og 14 % svarte at de hadde brukt slike legemidler selv uten å ha fått det fra lege.

20 % av utvalget svarte at de hadde tatt tabletter eller piller uten at de visste hva det var. Det var dobbelt så mange gutter som jenter som svarte at de hadde tatt tabletter av typen Valium, Rohypnol og Subutex, men dobbelt så mange jenter som hadde tatt ukjente tabletter.

Andre illegale rusmidler eller stoffer

Elevene ble også spurt om bruk av en rekke ulovlige rusmidler, både eget bruk og bruk blant andre de kjente til. 85 % svarte at de kjente noen som brukte hasj, mens rundt halvparten kjente noen som brukte ecstasy,

amfetamin, løsemidler og kokain. Litt under en tredjedel av utvalget hadde venner som brukte anabole steroider og heroin, se tabell 8 neste side. 70 % av elevene svarte at de hadde blitt tilbudt hasj. Når det gjelder eget bruk, svarte 50 % av elevene at de hadde brukt hasj, og 40 % svarte at de hadde brukt hasj de siste seks månedene. 27 % hadde brukt hasj tre eller flere ganger de siste seks månedene. Når det gjelder andre rusmidler, hadde 17 % av elevene prøvd løsemidler, 14 % hadde prøvd amfetamin, og 12 % hadde prøvd ecstasy. Noen få svarte at de hadde prøvd kokain, anabole steroider og heroin. Det var høyere forekomst av hyppig bruk (tre eller flere ganger) blant gutter enn jenter for alle typer rusmidler.

TABELL 6: OPPLEVELSE AV PROBLEMER TILKNYTTET ALKOHOL - % ELEVER ETTER KJØNN

	TOTAL %	GUTTER %	JENTER %
Aldri	21	16	28
Krangel	31	27	38
Slagsmål	26	26	26
Skade på klær og verdigjenstander	18	12	24
Mistet penger eller verdisaker	20	12	30
Blitt utsatt for ran eller tyveri	4	2	6
Fått problem med politiet	18	14	22
Problem i forhold til foreldre	21	16	28
Problem i forhold til venner	16	12	20
Problem i forhold til lærer eller skole	5	5	4
Utsatt for ulykke eller skader	7	4	10
Hatt samleie uten prevensjon	14	4	26
Hatt ufrivillig sex eller hatt sex som du angret etterpå	9	0	20
Skulket skole	14	9	20

TABELL 7: % BRUK AV MEDISINER UTEN Å HA FÅTT FRA LEGER

	BRUKT AV NOEN DU KJENNER	BRUKT SELV
Valium, Vival, Sobril	39	14
Rohypnol, Xanor	28	7
Subutex, Dolcontin, Temgesic	22	3
Tabletter/piller som er ukjente	39	20

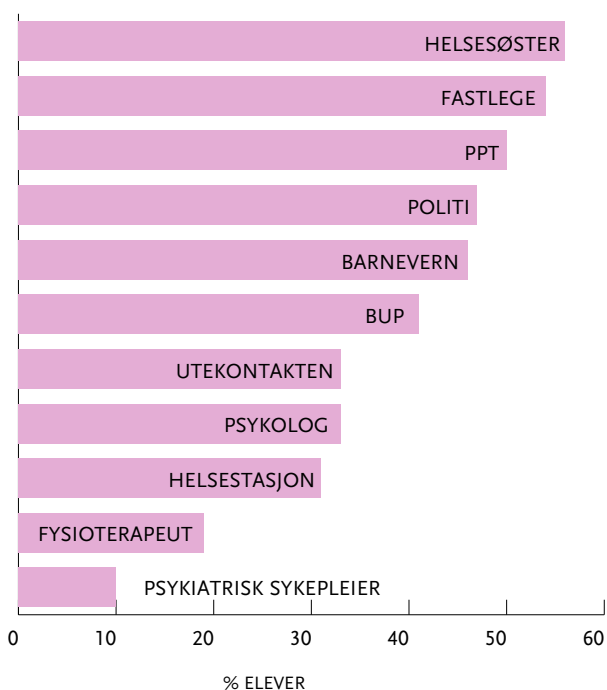
TABELL 8: % BRUK AV ILLEGALE RUSMIDLER

	BRUKT AV NOEN DU KJENNER	BRUKT SELV
Hasj	85	50
Ecstasy	55	12
Amfetamin	49	14
Sniffing	48	17
Kokain	42	8
Anabole steroider	31	7
Heroin	31	6

Kontakt med hjelpeapparatet

Rundt halvparten av elevene svarte at de hadde hatt kontakt med helsesøster, fastlege, PPT og politi, se figur 7. Jenter hadde mer kontakt med alle tjenestene enn gutter, selv om det var omtrent lik forekomst av kontakt med Utekontakten og BUP. Jentene hadde mer kontakt med barnevernet, PPT og politi enn guttene. Det var dobbelt så mange jenter som gutter som hadde kontakt med helsesøster, tre ganger så mange som hadde kontakt med psykolog, og ti ganger så mange som hadde kontakt med helsestasjon (62 % mot 6 % for gutter). 12 elever svarte at de ikke hadde kontakt med noen av disse tjenestene.

FIGUR 7: % ELEVER SOM HADDE KONTAKT MED HJELPEAPPARATET

Sammendrag og konklusjoner

Ungdommer med høyt nivå av skulking kan ses på som en gruppe som opplever problemer på mange områder, relatert til familie, skole, rusmiddelbruk og psykisk helse. I denne gruppen finner vi:

- en større andel som bor med en forelder enn i Bergensundersøkelsen
- færre fritidsaktiviteter
- høye nivåer av psykiske vansker, spesielt blant jenter
- hyppig forekomst av søvnproblemer.
- hyppig forekomst av kjedsomhet på skolen – den viktigste årsaken som ble oppgitt for skulking
- konsentrasjonsproblemer, ungdommer som ikke gjør leksene, og mange som har problemer med lesing og skriving

Likevel trives flertallet av disse ungdommene på skolen, de mener at gode karakterer er viktig, og har planer om å fortsette på videregående skole.

Når det gjelder tobakk og rusmidler, var det:

- mye mer sannsynlig at disse ungdommene røykte daglig og mye, sammenliknet med elever på 10. trinn i Bergensundersøkelsen
- større forekomst av ungdommer som drakk ofte og mye, og mange som svarte at de ofte var beruset
- tre ganger så sannsynlig at ungdommene opplevde problemer i forbindelse med at de drakk alkohol, og flest problemer blant jentene
- halvparten som hadde brukt cannabis
- en femtedel som svarte at de hadde brukt ukjente tabletter de ikke hadde fått av lege.

De fleste hadde hatt kontakt med hjelpeapparatet, spesielt barnevern, politi, PPT og helsesøster. Et mindretall hadde ikke hatt kontakt med hjelpeapparatet.

Disse ungdommene, med et etablert skulke-mønster fra skolen, utgjør en utsatt gruppe med høy risiko, der mange fremdeles har kontakt med hjelpeapparat eller offentlige tjenester.

De rapporterer betydelige psykiske vansker. Mange rapporterer også om rusmiddelbruk og problemer pga rusmidler, med mye høyere forekomst enn jevnaldrende som ikke skulker. De er en helt åpenbar målgruppe for tidlig intervensjon. Elever med etnisk minoritetsbakgrunn ser ut til å ha et klart behov for økt bistand fra skolen og hjelpeapparatet forøvrig. Det er et helt klart behov for kjønns-spesifikke intervensjoner og rusforebyggende arbeid for denne gruppen.

Gode rutiner for registrering og systematisk oppfølging av skolefravær både på individ- og systemnivå er viktige strategier for å redusere fravær (Reid 2005). I tillegg påpekes viktigheten av skolesystemets evne til å være aktiv og inkluderende overfor de sårbare elevene og å være bevisste på skolens utvidete ansvar. Undersøkelsen viser at elevene hadde kontakt med skolen selv om de skulket. Dette innebærer også at skolen er en viktig arena for tidlig intervensjon, evt. i samarbeid med andre tjenester.

Referanser

- Berg, I., Butler, A., Franklin, J., Hayes, H., Lucas, C., & Simms, R. (1993) DSM-III-R disorders, social factors and management of school attendance problems in the normal population. *Journal of Child psychology and psychiatry*, 34, 1187-1203.
- Hegna, K. (2005) Det store likestillingsprosjektets barn? Endringer i kjønnsforskjeller blant ungdom 1992-2002. NOVA rapport 25/05.
- Hibell, B., Andersson, B., Bjarnasson, T., Ahlstrøm, S., Balakireva, O., Kokkevi, A. & Morgan, M. (2004) The ESPAD Report. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs.
- Iversen, E., Skutle, A., Bolstad, A. & Knoff, R. (2008) Ungdom og Rusmidler i Bergen 2008. Stiftelsen Bergensklinikkene.
- Kearny, C.A., Silverman, W.K. (1996) The evolution and reconciliation taxonomic strategies for school refusal behavior. *Clinical psychology: Science and practice*, 3, 339-354.
- King, N.J. & Bernstein, G.A. (2001) School Refusal in Children and Adolescents: A Review of the Past 10 Years. *Journal of the American academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40:2 197-205.
- Nævdal, F. (2002) Ung i Bergen 2002: Ungdom i skole og fritid: En beskrivelse av hverdagsforutsetninger for 10. klassinger i bydelen Laksevåg, Arna, Årstad og Ytrebygda.
- Reid, K. (2005) The causes, views and traits of school absenteeism and truancy: an analytical review. *Research in Education* 74, 59-82.
- Samdal, O., Manger, M., Brunborg, G. & T. Torsheim (2008) Helse og trivsel blant barn og unge. Resultater fra Helsevaner blant skoleelever (HEVAS). HEMIL-rapport, HEMIL-senteret, Psykologisk Fakultet, Universitetet i Bergen.
- Utekontakten i Bergen (2007) Skoleskulk. En prosjektrapport. No 03/07. Bergen Kommune.
- Øia, T. (2007) Ung i Oslo, Levekår og sosiale forskjeller. NOVA Rapport 6/07.

Stiftelsen Bergensklinikkene, Vestre Torggate 11,
Postboks 297 Sentrum, 5804 Bergen, Norway
tlf: 55 90 86 00 | www.bergensklinikkene.no
ISBN: 978-82-8224-006-2

Utgivelsen av denne rapporten inngår som en del av
Kompetansesenterets oppdrag gitt fra Helsedirektoratet